

EMAKEELE SELTSIS

28. märtsil k.a Tartus toimunud Emakeele Seltsi aastakoosolekul esitas akadeemilise ettekande „Laps, keel ja grammatika ehk mis on eesti keele omandamises erilist” Reili Argus. Laps hakkab keelelisi kategooriaid, mis keeliti erinevad, ehitama kognitiivsetele kategooriatele. On suhteid, mida mõni keel väljendab grammatikaga, teine leksikaga (nt aspekt, objektide kategoriseerimine omaduste kaudu), mõnes keeles on mõne kategooria väljendamine kohustuslik, mõnes vabatahtlik (nt evidentsiaalsus on eesti keeles valikuline, aga korea ja türgi keeles kohustuslik). Sellest tulevad erinevused, eelkõige omandamise järjekorras. Ka moodustusmehhanismide produktiivsus varieerub keeliti. Mis on nii produktiivne kui ka sage, omandatakse esmajärjekorras. Esineja tõi arvukaid näiteid kolme eesti lapse keelematerjali põhjal. Mida rikkamad on keele morfoloogilised paradigmad, seda varem omandatakse morfoloogia, näiteks on see nii eesti keeles. Produktiivsuse aste võib erineda ka keele sees. Nii on näiteks eesti keeles produktiivne liitmine, eriti nimisõnade puhul; kausatiivliitega tuletamine on mingil määral produktiivne, aga tuletatud kausatiivid ei ole kuigi sagedased; produktiivne on evidentsiaalsuse väljendusvahenditest kaudse kõneviisi vormide moodustamine, kuid nende kasutamine on harv.

Kokkuvõtteks tõdes Argus, et kui keeles on grammatikat palju, pööravad lapsed sellele varakult tähelepanu: seda näitab ka eesti muutemorfoloogia omandamine. Kui mingi tähenduse väljendamine on kohustuslik ja mingit väljendusvahendit kasutatakse sageli, omandatakse see samuti varakult.

Aastakoosolekul valiti auliikmeks Arvo Krikmann. Seltsi liikmeks võeti vastu 12 inimest. Keeletoimkonna vanemaks (2014–2016) valiti Külli Habicht. 2014. aasta liikmemaks otsustati jätta endiseks: 5 eurot, üliõpilastele ja pensionäridele 2 eurot. Raimo Raag andis seltsile üle Andrus Saareste enda kommentaaridega mõistelise sõnaraamatu eksemplari.

Seltsi 94. tegevusaastast (2013) andis ülevaate teadussekretär Killu Paldrok. ES korraldas aruandeaastal 3 konverentsi, 1 lasteaiapäetajate koolitusseminari, 9 kõnekoosolekut, 5 väliskeelepäeva ja 4 keelepäeva Eesti koolides; korraldati noorte keelelaager; J. V. Veski päev toimus teemal „Eesti keel ja erivajadustega keelekasutaja”. Ettekandeid esitati kokku 114. Ilmus Emakeele Seltsi 58. aastaraamat ja keeleajakirja Oma Keel kaks numbrit. Seltsi raamatukogu täienes 41 trükisega. Keeletoimkond pidas 6 istungit. Emakeele Seltsi kuulus 31. XII 2013 seisuga 353 tegevliiget ja 13 auliiget. Seltsi tegevust toetasid Eesti Teaduste Akadeemia ning Haridus- ja Teadusministeerium.

12. mail toimus Tartus Andrus Saareste 50. surma-aastapäeva tähistamiseks kõnekoosolek „Poolsajand Saareste järgedes”. Avasõnad lausus Karl Pajusalu ning ettekandeid oli kolm.

Valve-Liivi Kingisepp pidas ettekande „Mõtteid eesti vanast kirjakeelest Andrus Saareste ja Julius Mägiste kirjavahetuses”. Kahe suure lingvisti kirjavahetuse eksiilis algas 1944. aasta novembris ja kestis Saareste surmani mais 1964. Kahekümne aasta vältel läkitas Saareste Mägistele kaheksakümmend kirja, Mägiste vastuskirju oli kuuekümne rin-

gis. Kirju säilitatakse kirjandusmuuseumi kultuuriloolises arhiivis.

Läkitatud kirjades jutustasid endised professorid oma isiklikust elust, töötajadest eksilis, Rootsi keelelu päevaprobleemidest, käsil olevate uurimustega seotud muredest ja vaevadest. Saareste kirjades on rohkesti küsimusi sõnade esinemise kohta eesti murretes, ta vajab neid koostatava mõistelise sõnaraamatu tarvis. Pikemalt peatus esineja kirjadel, mis puudutasid eesti vana kirjakeelt, demonstreerides valgustahvil originaalide koopiasid.

Kirjavahetuse jätkudes vahetasid kolleegid eesti vana kirjakeele mälestisi, mida kummalgi oli õnnestunud posti teel Soome või Rootsi ülikoolide raamatukogudest hankida, lugesid artiklite korrekture ja analüüsisid avaldatud töid. Kingisepp rõhutas, et Saareste ja Mägieste kirjavahetus on kõnekas kultuurilooline dokument, mis vajaks terviklikult publitseerimist.

Heili Orava ettekande pealkiri „Sõna seob sõna” oli laenatud Saareste mõistelise sõnaraamatu algusest ja ilmes tas hästi ka ettekande sisu. Selles anti ülevaade Eesti Wordnetist, mis on eesti keele teine mõisteline sõnastik. Keeletehnoloogide ressursina võimaldab sõnavõrgustik täita erinevaid eesmärke. Ettekandes näidati, kuidas on võimalik võrrelda erinevate keelte mõisteid. Näiteks toodi *naine* eesti, taani, soome ja rootsi keeles. Lisaks vaadeldi selle sõna esindatust Saareste sõnastikus.

Siim Antso kõneles ettekandes „Keelegeograafiast ja etnodialektoloogiast” keelegeograafia jagunemisest kõne ja taju uurimiseks ning kaardi kasutamisest primaarse ja sekundaarse analüüsi vahendina. Seejärel rääkis ta Saareste huvist murdetaju vastu, tutvustas lühidalt etnodialektoloogia ajalugu ning meetodeid ning näitas Tartu gümnaasiumiõpilaste üldistatud murdetajukaarte. Murdetajukaart on üks etnodialektoloogia meetodeid, mille abil saab uurida ning kujutada inimeste arvamusi ja hinnanguid keele varieerumise kohta.

29. mail Tartus peetud kõnekoosoleku „Eesti keele kestlikkus avatud maailmas” (EKKAM) avas töörühma nimel Martin Ehala uurimisteemat tutvustava ettekandega. Tõnu Tender rääkis Eesti keelepoliitikast EKKAM-i taustal. Kadri Koreiniku ettekanne kirjeldas eestikeelseid keskkondi ja kakskeelset Tallinna, Anastassia Zabrodskaja aga vene keele dominandiga Ida-Virumaad. Kristiina Praakli vaatles eestikeelseid keskkondi Soomes. Uurimisteemat käsitlev artikkel „Kuidas uurida keele kestlikkust?” on avaldatud Keeles ja Kirjanduses (vt nr 7, lk 489–508).

XLVII J. V. Veski päev toimus teemal „Kirjeldame eesti keele struktuuri” 28. juunil 2014 Tartus. Kõlas kuus ettekannet.

Helle Metslang tutvustas avaettekandes „Mis teoksil: eesti keele tervikkäsitlused ja akadeemiline grammatika” käsil olevate ülevaateoste raami ja tausta, teemasid ja nende töörühmi ning töö etappe. Vaadati tagasi seni ilmunud teaduslikele grammatikatele (1875 F. J. Wiedemann; 1993, 1995 M. Erelt jt) ning tõdeti, et aeg on koostada järgmine keelekirjeldus, mis võtaks arvesse keeleteaduses toimunud arengut, kasutaks ära eesti keele uurimise rahvusvahelistumisest saadud uurimisandmeid, tutvustaks uuemaid uurimistulemusi ning annaks sõna uuele keeleuurijate põlvkonnale. Kavandatav grammatika toetub töös olevatele eesti keele struktuuri tervikkäsitlustele: foneetika ja fonoloogia (koostavad Eva Liina Asu-Garcia, Pärtel Lippus, Karl Pajusalu, Pire Teras); sõnamoodustus (Reet Kasik); morfoloogia (Annika Kilgi, Külli Habicht); süntaks (Mati Erelt jt); suuline keel (Tiit Hennoste jt). Tervikkäsitluste sarja muude töödena valmivad ka ülevaateosed kirjakeele ajaloost, eesti keele ajaloost ja eesti keele murretest.

Pire Teras kandis ette Eva Liina Asu-Garciaga kahasse koostatud ettekande „Foneetika tervikkäsitlus”. Tervikkäsitluse ülesanne on anda mitmekülgne

ülevaade eesti keele hääldussüsteemist, tänapäeva eesti keele häälduse kujunemisest, iseloomulikematest häälduse varieerumistest, eesti keele häälduse fonoloogilistest alustest, foneetika ja fonoloogia uurimisloost. Viiele sisupeatükile lisandub eesti keele foneetika koondbibliograafia, mille elektroonilises versioonis aadressil www.murre.ut.ee/ bibliograafia on praeguseks ligi 500 kirjet, otseselt eesti keele foneetikaga seotuid üle 360.

Annika Kilgi tutvustas ettekan-des „Morfoloogiakirjelduse valikutest” alustatava morfoloogia tervikkäsitluse struktuuri: morfoloogiasüsteemi kirjeldus, morfoloogiasüsteemi uurimislugu ja morfoloogia rakenduste ülevaade. Esineja tõi näitena esile neli küsimust, millele morfoloogiasüsteemi kirjeldajal tuleb vastata. 1) Millised terminid valida? Nt kas *kahetüvelisus* (traditsiooniline termin), *kujuvaheldus* (Ehala), *pääte- vaheldus* (Saari) või laiem *lõpuvaheldus* (EKG). 2) Kuidas sõnavorme segmenteerida? Nt kas *da-*tegevusnime tunnus sõnades *tulla*, *surra*, *panna* on vastavalt *la*, *ra* või *na* (Valgma, Rimmel, Peebo, Ehala) või *a* (Tauli, Viks, EKG). 3) Milline peaks olema käändsõna algvorm? Nt kas ainsuse nimetav (EKG) või ka omastav ja osastav (Ehala). 4) Milline peaks olema muuttüübistik, milliseid eesmärke peaks see täitma ja milliseid tunnuseid tuleks seda koostades arvesse võtta?

Reet Kasik esitas ülevaates „Sõnamoodustuse tervikkäsitlus” kuus mõistestruktuuri tüüpi, mille kaudu sõnu eesti keeles moodustatakse: 1) osaline/asjaolu + sündmus + osaline/asjaolu ehk kompleksne tähis + põhi (nt *kalapüük*, *müratekiti*, *nõudepesumasin*, *jät-kusuutlik*); 2) sündmus + osaline/asjaolu ehk liittähis + põhi (nt *kirjutaja*, *roniroos*, *uinuti*, *triikraud*, *kasvatama*, *saastuma*); 3) osaline/asjaolu + osaline/asjaolu ehk sündmus on vormiliselt väljendamata (nt *kujur*, *seeneline*, *autondus*, *suvemaja*, *lastearst*); 4) osaline/asjaolu + sündmus (nt *pimenema*, *nukrutsema*, *kalastama*,

vihtlema, *kaardistama*, *järeلكuulama*, *tuultolmlema*); 5) olukorrad, kus põhja ja tähise vahel ei ole sündmuslikku suhet (asi + omadus, nt *jalutu*, *õnnelik*, *keeleline*, *süsimust*; asi + asi, nt *nokkmüts*, *aknaraam*, *kivimaja*, *tornkraana*; omadus + asi, nt *vabariik*); 6) olukorrad, kus mõistestruktuuri põhi on vormiliselt väljendamata (vahend + tegevus, nt *kammi-ma*; omadus + seisund, nt *julgema*).

Ann Veismann rääkis ettekan-des „Värske pilk määrusele” eesti keele grammatikate tavast defineerida määrust negatiivselt väga laia kategooriana (verbi laiend, mis pole sihitis ega öeldistäide, samuti igasugune omadus- ja määrsõna laiend). Ettekanne käsitles võimalust vaadelda määruse kategooriat kui radiaalset prototüübipõhist kategooriat, millel on keskne tüüpiline esindaja ja äärealad, üleminekud ja kattuvused teiste grammatiliste kategooriatega. Vaadeldi määruse kategooria tuuma iseloomustavaid semantilisi ja vormilisi omadusi (verbi vaba laiend, mis väljendab tegevuse kohta, aega, viisi ning on vormistatud kas määrsõna, kohakäändes nimisõna või kaassõnafrasina), samuti toodi välja kategooria äärealad: lause üldlaiend, sihitisekäändeline määrus, öeldistäitemäärus, rektsoonimäärus, kaudsihitis.

Andriela Rääbis kandis ette enda ja Tiit Hennoste koostatud ülevaate „Suuline eesti keel. Tervikkäsitluse sisukord”. Tervikkäsitlus annab pildi eesti suulise keele erijoontest põhiliselt kvalitatiivsete uurimuste põhjal ning koosneb järgmistest osadest: sissejuhatus, sõna, lause ja lausung, dialoog. Esineja tõi välja suulise keele olemuslikud jooned: lineaarsus, kustutamatus, põhimõtteline dialoogilisus, sõltuvus inimese mälestusest jm. Varieerumine toimub ka suulise keele sees ning on seotud tekstivälise ja -sisese seikadega. Kõne ja kirja suured ja kesksed erinevused tulevad eriti esile süntaksis.

KILLU PALDROK